



РЕЦЕНЗИЯ

От: *проф. д-р Христина Лазарова Николова*
Катедра „Икономика на транспорта и енергетиката, УНСС
Научна специалност 3.8 Икономика, Икономика и управление
(Икономика на транспорта)

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен **„доктор“** по научна специалност 3.8. *Икономика и управление (транспорт)* в УНСС.

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № Р-797/21.03.2024 г. на Зам.-ректора по НИД на УНСС.

Автор на дисертационния труд: *Петър Венциславов Гаджев*

Тема на дисертационния труд: *„Управленски подходи за повишаване на конкурентоспособността на пътническият въздушен транспорт“*

1. Информация за дисертанта

Дисертантът се е обучавал по докторска програма към катедра „Икономика на транспорта и енергетиката“, факултет „Икономика на инфраструктурата“ на УНСС по научна специалност *Икономика и управление (транспорт)* съгласно Заповед на Ректора на УНСС №Р-847/21.03.2018 г. Обучението е осъществено в *редовна* форма през периода 06.03.2018 - 06.03.2021 г. и в *задочна* форма до 06.03.2024 г.

Петър Гаджев е завършил магистърска степен по *Право* (2006-2011 г.) и магистърска степен в специалност „*Международни отношения и право на ЕС*“ (2015-2016 г.) в СУ „*Климент Охридски*“, както и магистърска степен по *Мениджмънт* в УНСС (2015-2016 г.).

През периода юли 2009 – ноември 2009 г. е работил като стажант

юрист в адвокатска кантора „Попов и партньори“. От юли 2010 г. до октомври 2016 г. е бил последователно стажант юрист и юрисконсулт в „Софийска вода“ АД. През периода октомври 2016 – октомври 2018 г. е бил юрисконсулт в компанията PPT Pri Pour Toi, а от месец октомври 2018 г. заема длъжността „Юрисконсулт“ в „Аурубис България“ АД, където работи и до момента. В рамките на кариерното си развитие той е осъществил участия в редица обучения и семинари - "Умения за водене на преговори", "Административен процес", "Ключови компетенции".

Докторантът успешно е изпълнил индивидуалния си план за работа през времето на обучение в докторантурата към катедра „Икономика на транспорта и енергетиката“ при УНСС.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Дисертационният труд е в обем от 230 страници и е структуриран в увод – 7 стр., основен текст, разпределен в три глави (203 стр.) и заключение – 2 стр. и списък с използваната литература – 12 стр. Той е посветен на изключително актуален и значим проблем, свързан с обосноваването на управленски подходи за повишаване на конкурентоспособността на въздушните пътнически превози.

В увода на дисертацията е дефинирана основната цел на изследването, свързана с проучването и оценката на управленските подходи, които могат ефективно да допринесат за повишаване на конкурентоспособността на пътническият въздушен транспорт. Описани са задачите, които си поставя докторанта за изпълнение на целта на дисертационния труд. Правилно и прецизно са дефинирани обектът и предметът на изследването.

Основната изследователска теза се основава на схващането, че ефективният управленски подход е от решаващо значение за повишаване на конкурентоспособността на пътническият въздушен транспорт. Авторът е изяснил по-нататък неговата концепция за такъв подход, а именно: „Чрез внедряване на системи за управление на качеството, адресиране на специфични критерии за определяне на качеството, адаптиране към глобализацията, управление на кризисни ситуации, адаптиране към конкуренцията на нискотарифните авиокомпани и посрещане на

предизвикателствата, породени от пандемията Covid-19, авиокомпаниите могат да оптимизират своя конкурентоспособност и да поддържат успеха си в отрасъла“.

По нататък в увода са дефинирани методите на изследването. Следва накратко да се опишат информационните източници, обхвата на изследването и потенциалните потребители на резултатите от това изследване.

Разгледана от съдържателна и от изследователска гледна точка, **първата глава** на дисертацията е изцяло структурирана за научно третиране и за създаването на условията и предпоставките за постигането на поставената основна цел. В тази глава се представя същността и особеностите на системата за управление на качеството като стратегически фактор за повишаване на конкурентоспособността на авиокомпаниите, дефинирани са понятията „конкуренция“ и „конкурентоспособност“ (стр.13-22). В духа на изискванията за литературен обзор на изследванията по поставената тема е направен кратък преглед на изследванията в областта на системите за управление на качеството (стр.23-32). Докторантът последователно е изследвал приложението на описаните общи теоретични постановки за прилагане на системи за управление на качеството във въздушния транспорт (стр. 26-32) с цел повишаване на конкурентоспособността на компаниите от този сектор.

Специално място в тази глава е отделено на изясняването на същността и различните концепции за качество на продуктите и услугите (стр. 36 - 44), обобщени са теоретичните концепции, свързани с критериите за определяне на качеството на превозите в пътническият въздушен транспорт, които имат важно значение за разработването на съответния управленски подход за повишаване на конкурентоспособността.

Раздел 3 на тази глава представя теоретична постановка на влиянието на глобализацията върху конкурентоспособността на авиокомпаниите. В контекста на глобализацията и конкуренцията във въздушния транспорт са описани подробно и детайлно различни типове авиокомпани и спецификите на техните бизнес-модели и дейности (стр. 44-60) при осигуряването на конкурентоспособност.

Раздел 4 на първа глава е озаглавен „Влияние на кризисни ситуации върху конкурентоспособността на авиокомпаниите“. В него са описани факти, свързани с кризисни събития и техните въздействия във въздушният транспорт и са направени обобщения за влиянието на тези събития върху конкурентоспособността на авиокомпаниите.

В тази глава са налице методологически и теоретичен анализ и са изследвани методиките и/или подходите (моделите) за оценка на качеството и конкурентоспособността на пътническият въздушен транспорт. С други думи, дисертантът е направил ясна заявка за принос към науката в теоретично отношение за решаване на идентифицираните проблеми и по-нататък предлага подход за решаване на тези проблеми.

Във втора глава са изложени съвременните тенденции в развитието и пътническият въздушен транспорт. Проследени са развитието на въздушните превози и обема на превозите на пътници по въздушен транспорт по видове компании (стр.73-79). Авторът е обосновал, че в условията на намаляване на пътническият въздушен трафик, относителните пазарни дялове по региони са се увеличили. По-нататък са представени специфични характеристики и бизнес – модели, присъщи на нискотарифните авиокомпаниии (стр. 80 и сл.) и е разгледано развитието на пътническите превози по региони (Европа, Африка, Азиатско - Тихоокеански регион, Близък изток, Северна Америка). Представени са данни само за осигурените работни места от авиационната индустрия и БВП по региони. Препоръчително е графично да бъдат представени и данни на извършената превозна дейност за всеки регион (обем на превозите на пътници – брой превозени пътници), за да се осигури по-адекватна целенасоченост на анализа и проследимост и сходимост на информацията за развитието на пътническият въздушен транспорт. Докторантът е обобщил конкурентите предимства и недостатъците на превозите в съответните региони. Аналогично е представен анализ на въздействието на пандемичната криза COVID-19, като са анализирани данни за обемите и намаленията в превозите по региони и е изследвано въздействието върху конкурентоспособността.

В трета глава на дисертационния труд е предложен подход (методическа рамка) за оценка на конкурентоспособността на базата на критерии и показатели за качество на транспортните услуги (раздел 1, стр.

137 – 173), който позволява разработване на мерки за подобряване и повишаване на конкурентоспособността на авиокомпаниите. Изведеният подход е ясно обоснован и аргументиран. Докторантът представя практическото приложение и апробация на подхода (рамката) с конкретен пример (стр. 191 – 214). Направени са изводи относно приложимостта и резултатите от използването на такъв подход и са обобщени изводи относно приоритетите на авиокомпаниите за повишаване на конкурентоспособността и препоръки за подобряване на качеството на обслужване на пътниците, които са адекватно аргументирани с доказателства от апробирания модел.

Отлично впечатление прави обобщаването на изводи след всяка глава, което допринася за същностно изясняване на научните постижения и приноси моменти, постигнати от автора на дисертационния труд.

Заключението обобщава постигането на целите и задачите на дисертационния труд, и изяснява приложимостта на управленските подходи за повишаване на конкурентоспособността на пътническия въздушен транспорт. Представени са убедителни доказателства и потвърждения на поставената изследователска теза и изпълнените изследователски задачи, базирани на описание на ефектите от прилагането на подхода за оценка на конкурентоспособността на авиокомпаниите.

Списъкът с използваната литература включва 162 единици, от които 12 на български език и 150 на английски. Следва да се отбележи отличното познаване от страна на докторанта на литературата в изследваната научна област и прецизното цитиране на литературните и информационните източници в текста и в библиографската справка. Специално внимание заслужава и умелото използване на интердисциплинарен подход при изграждане на съдържанието на дисертационния труд, което показва обширните знания на дисертанта в областта на икономиката на транспорта.

За онагледяване на представените концепции и анализирани данни в дисертационния труд са представени 23 таблици и 48 фигури.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Изследването в дисертационния труд е проведено при използване на съдържателен и надежден икономически и статистико-математически

апарат, с присъщите на този апарат методи. За постигането на поставените цели и изпълнението на изследователските задачи докторантът е приложил методите на литературен обзор, статистически, математически и икономически методи за научни изследвания, включващи компаративен и специализиран анализ, научни сравнения и обобщения.

Специално внимание заслужава умението на автора да систематизира и обобщава получените резултати, което намира израз в обобщаването на изводи от всяка глава на дисертационния труд.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Научните постижения, резултат на изследванията в дисертационния труд, са обобщени от докторанта в автореферата върху този труд.

В дисертационния труд могат да се открият както научно-теоретични приноси, така и такива с практико-приложен характер, които могат да бъдат обобщени по следния начин:

I. Научни приноси:

- На базата на направено проучване на научната литература и концепциите за системите за управление на качеството, критериите за качество на транспортите услуги, глобализацията и управлението на кризи е обобщена теоретичната рамка за разбиране на факторите, които влияят върху конкурентоспособността на пътническият въздушен транспорт, като концептуално е систематизирано цялостно разбиране на тези аспекти в контекста на конкурентоспособността на авиокомпаниите.

- Обосновани са регионалните различия и динамиката в отрасъла в различни региони, включително Европа, Африка, Азиатско-тихоокеанския регион, Близкия изток и Северна Америка, чрез обобщаване на предизвикателствата и възможностите, пред които са изправени авиокомпаниите в различните части на света с цел по-доброто разбиране на регионалните различия и динамиката в отрасъла.

- Идентифицирани са и са адаптирани подходящи методи и подходи за изследване и оценка на въздействието на кризи от типа на COVID-пандемията върху конкурентоспособността на пътническият въздушен транспорт в световен мащаб и конкретно в Европа.

II. Научно-приложни приноси:

- Въз основа на изследване и оценка на качеството на

въздушните пътнически превози, са идентифицирани методологически препоръки за оценка на конкурентоспособността на авиокомпаниите, концепция за разработване на стратегия и препоръки за подобряване на качеството на пътническото обслужване с конкретизирани действия и насоки, които могат да бъдат приложени от заинтересованите страни в отрасъла.

о Направена е теоретична обосновка и са представени резултати от практическата апробация на модел за оценка на качеството на транспортните услуги във въздушния транспорт, базиран на SNW-анализ, въз основа на който са идентифицирани стратегически подходи за вземане на решения за предприемане на мерки за постигане на по-висока конкурентоспособност на авиокомпаниите.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Представени са 3 публикации по темата на дисертацията, съответно две самостоятелни статии в научни списания и един доклад на научна конференция - в съавторство с научния ръководител. С посочените публикации по темата на дисертацията е осигурено адекватно разпространение на получените резултати в научната литература и са изпълнени минималните наукометрични изисквания за придобиване на ОНС „Доктор“.

Следва да се отбележат усилията на дисертанта за широко представяне на неговите идеи и тези, чрез публикуването на статии в индексирани научни издания.

6. Оценка на автореферата

Авторефератът коректно и адекватно отразява дисертационния труд в структурно и съдържателно отношение.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

В дисертационния труд са допуснати някои пропуски, дребни технически грешки и несъответствия, които обаче, не омаловажават актуалността на темата, както и високата степен на нейното разработване. Някои от тях имат технически характер и могат да бъдат разглеждани като

препоръки за прецизиране на бъдещата изследователска работа на дисертанта.

Съдържателният анализ на дисертационния труд на Петър Гаджев дава основание да се поставят следните *въпроси за защита на докторската теза*, изведените резултати и направените препоръки в дисертационния труд:

1. *Как използваният модел за идентифициране и оценка на качеството на въздушните транспортни услуги може да бъде приложен за обосноваването целенасочени мерки и инициативи за привличане на клиенти и навлизане на нови пазари?*

2. *Използвайки направените препоръки за повишаване на конкурентоспособността на авиокомпаниите, как може дисертантът да оцени очакваното икономическо, социално и екологично въздействие от прилагането на тези препоръки?*

8. Заключение

Представеният дисертационен труд се отличава с висока степен на разработване, както и със задълбоченост в изследването на темата. Той отговаря на изискванията на ЗВО, ЗРАСРБ и правилника за неговото приложение за придобиване на образователна и научна степен „доктор“. В него са налице необходимите научни и приложни приноси, което ми дава основание да препоръчам на членовете на уважаемото научно жури гласуват „ЗА“ присъждането на ОНС „доктор“ по научна специалност Икономика и управление (транспорт) на Петър Венциславов Гаджев.

26.04.2024 г.
гр. София

Подпис: